WWW.PLAATSENGIDS.NL

‘NIEUWE VAN DER AA’ IN WORDING

Frank van den Hoven

Het overkomt u ook vast weleens: dat u tijdens uw onderzoeken in archieven of doop-, trouw- en begraafregisters plaatsnamen tegenkomt waarvan je denkt: waar zou dát nou liggen? En dan pak je een atlas erbij en dan staat hij niet in het plaatsnamenregister... Wat nu? Want je rust toch niet voor je weet waar die plaats ligt (of lag) waar je voorouders kennelijk geleefd hebben. Verder zoeken dan maar: in oude atlassen, aardrijkskundig woordenboeken en op het internet. Veel plaatsen en plaatsnamen blijken dan inmiddels verdwenen te zijn, of ze bestaan nog wel maar zijn van naam of spelling veranderd. Dat heeft mij ertoe uitgedaagd om een ‘nieuwe Van der Aa’ te willen maken.

A.J. van der Aa (1792-1857), door A.J. Ehnle/P. Blommers (1853).

Velen van u kennen ongetwijfeld ‘de Van der Aa’: het 13-delige *Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden*, verschenen van 1839 tot 1851. Ca. 10.000 dichtbedrukte pagina’s, ook nog met héle kleine lettertjes, boordevol gedetailleerde informatie over al onze toenmalige plaatsen (weliswaar inclusief de toen nog ‘Overzeese gebiedsdelen’).

Nog altijd een zeer lezenswaardig werk. Maar sinds die tijd zijn wél duizenden plaatsen en plaatsnamen verdwenen: door afbraak, overstroming, stadsuitbreidingen en wat al niet meer. Anderzijds zijn er sinds die tijd ook vele nieuwe plaatsen bij gekomen, alleen al door de ontginning van de veengebieden en de aanleg van de Flevopolders. En de vanouds bestaande plaatsen hebben zich natuurlijk inmiddels ook op allerlei manieren verder ontwikkeld. Het werd na ca. 150 jaar dus hoog tijd voor een herziene editie, want die bleek in al die jaren nooit te zijn gemaakt, zo ontdekte ik medio jaren negentig tot mijn verbazing. Tja, dacht ik, laat ík het dan maar doen. En dat heb ik geweten…

Van boeken naar website

Sinds begin jaren negentig ben ik gedurende 5 jaar ieder vrij uur doende geweest om uit stapels atlassen, boeken en lijsten alle huidige en sinds ca. 1800 verdwenen plaatsnamen te verzamelen, met bondige achtergrondinformatie over ligging en dergelijke. Dat heeft geleid tot het boek ‘*De topografische gids van Nederland*’ (1998) met daarin ca. 15.000 namen, met per plaats enkele regels bondige informatie. Maar het doel bleef toch om à la Van der Aa per plaats op zeg een A4’tje, wat meer achtergrondinformatie te verstrekken, over de vroegere en huidige status van een plaats, de naam, de ligging, statistische gegevens, geschiedenis, bezienswaardigheden en dergelijke. Want je wilt als genealoog toch ook inhoudelijk wat meer weten over de plaatsen waar je voorouders gewoond en gewerkt hebben.

Na als vervolg hierop enkele streekboeken te hebben gemaakt (over West-Brabant, de Krimpenerwaard / Lopikerwaard en Zuid-Limburg), heb ik enkele jaren geleden besloten een en ander verder uit te werken op de website www.plaatsengids.nl. Want een website is in tegenstelling tot een boek wél voortdurend bij te werken, zodat je niet steeds herziene edities hoeft te maken. Een ander voordeel ten opzichte van een boek is dat een plaatsbeschrijving nog niet geheel af hoeft te zijn om hem toch al te kunnen publiceren. En mensen hoeven geen boek van een hele provincie of streek meer te kopen, maar kunnen gericht die pagina’s bekijken waar op enig moment hun interesse naar uitgaat.

De prioriteit is allereerst om alle huidige ca. 6.000 nog bestaande plaatsen in ons land gestructureerd te beschrijven, in een encyclopedische opzet, met

de onderwerpen zoals hierboven genoemd. Dat is al en nóg vele jaren werk. Tussendoor werk ik ook af en toe een verdwenen plaats of plaatsnaam uit. Enkele voorbeelden van de vele bijzonderheden die ik al grasduinend in alle bronnen tegenkom, wil ik hier met u delen.

Verschillende spellingen

Dankzij de medewerking van de heemkundekring van Vaals, heb ik nu alle tientallen oude spellingen van deze plaatsnaam op mijn pagina van deze plaats. Het handige daarvan is dat als u in de zoekfunctie van mijn site bijvoorbeeld Volsz invoert, omdat u die naam in een archiefstuk heeft staan, dat hij dan met de pagina van Vaals komt, waar u kunt lezen dat de door u gezochte plaats dus de huidige plaatsnaam Vaals betreft, en dat en wanneer deze plaats ook als Volsz gespeld is geweest. Hetzelfde principe geldt voor bijvoorbeeld Kockengen, waar de pastoor deze naam in het doopregister in slechts vijf jaar tijd (1768-1773) op maar liefst negen verschillende manieren blijkt te hebben geschreven[1]! Een officiële spelling was er in de 18e eeuw nog niet, dus men schreef naar eigen goeddunken geslachtsnamen maar ook plaatsnamen hoe men dacht dat het geschreven moest worden op grond van de uitspraak.

Daarnaast zijn er vele formele spellingswijzigingen geweest, en al dan niet geslaagde pogingen daartoe. Zo zijn bijvoorbeeld in 1883, rond 1900 en in 1936 spellingsvoorschriften gewijzigd, c.q. zijn publicaties met voorstellen daartoe verschenen, om de spelling meer aan de uitspraak aan te passen, maar de meeste zijn later weer teruggedraaid of zijn nooit ingeburgerd geraakt. Waardoor we nu nog met gedrochten kampen als Acquoy (wat men heeft willen vereenvoudigen tot Akkooi maar die naam heeft nooit ingang gevonden), Oisterwijk (waarvan iemand van buiten de streek niet kan 'ruiken' dat de 'oi' als 'oo' moet worden uitgesproken) enz. enz. Vele c's en k's zijn in de loop der tijd gewijzigd. Zo is het Berlicum in Noord-Brabant en Berlikum in Fryslân. Maar dat heet sinds enkele jaren formeel Berltsum, en ook het Brabantse dorp is vroeger met een k gespeld geweest. Vandaar dat je beide dorpen als resultaat uit de zoekfunctie krijgt als je Berlikum invoert. Om je daarop te attenderen. Het ultieme doel is natuurlijk om van alle plaatsen alle oude spellingen te achterhalen en middels de website vast te leggen.
Maar dat is een langetermijnproject!

Bebouwing bestaat nog, alleen plaatsnaam is buiten gebruik geraakt of gewijzigd

Als een plaatsnaam niet meer in actuele registers voorkomt, ben je al snel geneigd te denken dat dan de plaats als zodanig ook wel verdwenen zal zijn. Vaak blijkt echter de bebouwing er nog wel te zijn, maar is alleen de naam in de loop der tijd in onbruik geraakt. Zo waren en zijn er in de Drentse Veenkoloniën vele plaatsen die op -mond eindigen. Sommige zijn inmiddels van naam veranderd.

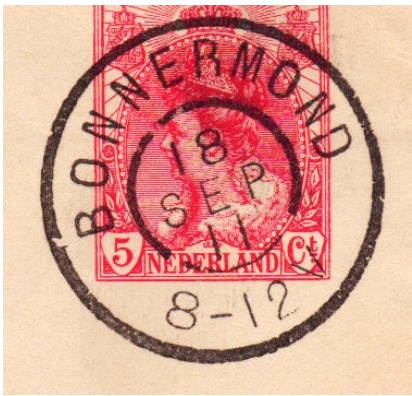

Zo is Buinermond Nieuw-Buinen geworden. Maar naar **Bonnermond,** waar ik een poststempel van heb met die naam, heb ik heel lang moeten zoeken. De bebouwing is er nog wel, alleen de naam niet meer. Het is opgegaan in de plaats Stadskanaal. Alle details over het destijds bedrijvige want strate-

1 Kockenge(n), Kokenge, Kokkeng(e), Cockenge(n), Cockkenge, Cokkenge.

gisch gelegen plaatsje Bonnermond kunt u vinden op mijn homepage van die naam.

Naar hoe het precies zat en zit met het plaatsje **Worth-Rheden** - dat nog altijd bestaat maar om duistere redenen uit de atlassen is verdwenen - heb ik lang gezocht, en heb hier dankzij een oud-inwoner nu een uitvoerige pagina van. Ook de buurtschappen Langen en Boschheurne bij Lochem zijn alleen in naam verdwenen maar bestaan nog wel, welker lotgevallen ik op de pagina's in kwestie heb beschreven.
De naam **Zesgehuchten**, waar ik poststempels en ansichtkaarten van heb, was ook even puzzelen: het blijkt nooit een plaatsnaam te zijn geweest, alleen een gemeentenaam, die uit zes gehuchten bestond. De gemeente is verdeeld over Eindhoven en Geldrop en de naam leeft nog voort als wijk van Geldrop. Het heeft ook even geduurd voor ik getraceerd had dat het dorpje Gelderingen sinds 1975 Steenwijkerwold blijkt te heten. En dan blijken er nog plaatsen te zijn gefuseerd met omliggende dorpen en daardoor als geheel een nieuwe naam te

hebben gekregen. Zo zijn Wijnjeterp en Duurswoude begin jaren zeventig gefuseerd tot het 'nieuwe dorp' Wijnjewoude. Ook Damwâld (dat tot enkele jaren geleden nog Damwoude heette) is in die tijd voortgekomen uit een fusie van drie dorpen (namelijk Dantumawoude, Akkerwoude en **Murmerwoude**, uit welke drie eerste letters de nieuwe dorpsnaam is samengesteld).

Een bijzonder fenomeen zijn ook de dorpen die door de uitbreidende steden zijn opgeslokt en daarmee formeel wijken zijn geworden van die stad, maar waarvan de inwoners zich nog wel degelijk beschouwen als inwoner van het 'dorp in de stad'.
Zo heeft het door Arnhem opgeslokte dorp Elden nog altijd een Dorpsraad, Dorpshuis, Dorpskrant en dergelijke, en beschouwt men zich nog altijd als Eldenaar en niet als Arnhemmer.
Zoals ook een echte Vreeswijker nog altijd vindt dat 'ie niet in Nieuwegein woont maar in Vreeswijk, en een echte **Dubbeldammer** niet in Dordrecht woont. Dat blijkt voor tientallen van dit soort 'opgeslokte' dorpen te gelden. Waar ik vervolgens een overzicht van heb gemaakt, wat u in het onderdeel Kennisbank kunt raadplegen.

Plaats (vrijwel) verdwenen, ter plekke soms nog herkenbaar

Andere plaatsen blijken inmiddels (vrijwel) te zijn verdwenen, bijvoorbeeld door afbraak omdat men het gebied nodig had voor industrie. Dit heeft zich onder meer voorgedaan bij de dorpjes Oterdum, **Heveskes** en Weiwerd bij Delfzijl, Blankenburg bij

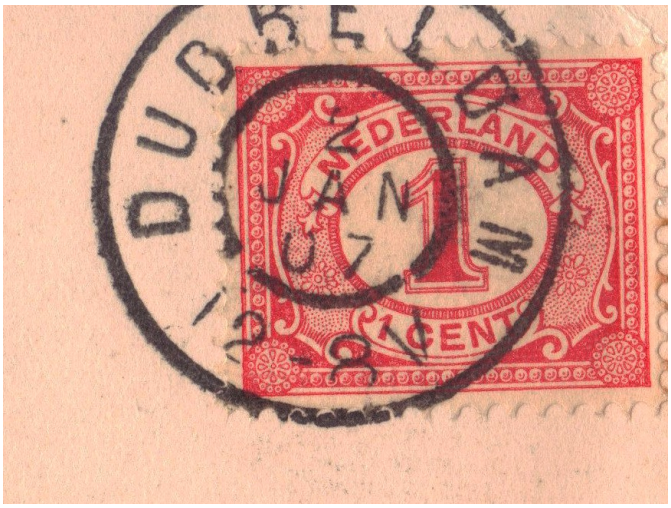

Rozenburg (voor de havens en industrie van Rotterdam), **Rijk** in de Haarlemmermeer (voor de uitbreiding van Schiphol) en het minder bekende Kerensheide bij Geleen. Een oud-inwoner van het in 1978 voor de uitbreiding van DSM afgebroken mijnwerkersdorpje Kerensheide, die zich erover verbaasde dat daar niets over te vinden was op het internet, heeft mij voorzien van een uitvoerig betoog over de opkomst en ondergang van dat

plaatsje, zodat u er nu ook van kunt meegenieten. Een andere puzzel was Viane - inderdaad zonder **n** aan het eind - dat begin 20e eeuw nog belangrijk genoeg was voor een eigen postkantoor, maar waar nu nog maar één huis staat (adres: Viane 1) wat de gemeente, na een verzoek dienaangaande van de heemkundekring, te klein vond om er een plaatsnaambordje te plaatsen[1]. Daarentegen staan er wél plaatsnaamborden bij het eveneens Schouwen-Duivelandse Koudekerke, waar helemáál geen huizen meer staan. Alleen de toren staat daar nog overeind…

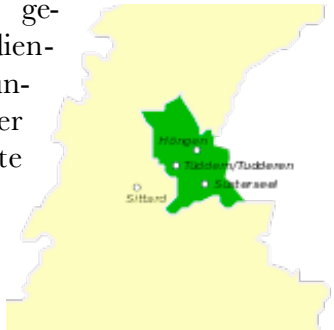

En dan hebben we nog het curiosum van de brieven waarop ik Nederlandse postzegels en poststempels aantrof, maar met inmiddels Duitse plaatsnamen zoals Havert, Höngen, **Süsterseel** en Tüddern. Dat bleek verklaarbaar omdat die heel even, van 1949 tot 1963, bij Nederland hebben gehoord in het kader van een aantal grenscorrecties/annexaties/schadevergoedingen na de Tweede Wereldoorlog. Deze zijn in 1963 grotendeels teruggedraaid. De grootste 'correcties' vonden plaats bij **Elten** en de **Selfkant**.
Daarover kunt u alles lezen op mijn pagina genaamd *Selfkant*.

Middels dit artikel heb ik u deelgenoot willen maken van mijn ál en nóg vele jaren durende, boeiende zoektocht naar de wetenswaardigheden van onze huidige en verdwenen plaatsen en plaatsnamen.

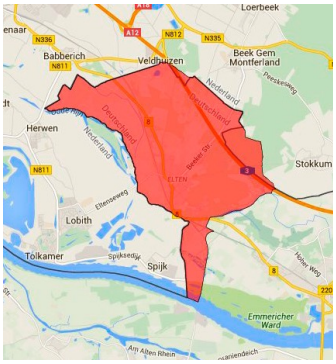

De resultaten tot heden kunt u dus bekijken op mijn website www.plaatsengids.nl.
De focus ligt vooralsnog vooral op het uitwerken van de 5.000 kleinere, relatief onbekende dorpen en buurtschappen. Juist omdat daar elders doorgaans lastig iets over te vinden is (over de 1.000 grootste plaatsen zijn al genoeg boeken en websites verschenen, dus dat voegt niet veel toe). En omdat vroeger, voor de verstedelijking, in die 80 procent kleinste plaatsen wél 80 procent van de mensen woonden (tegenwoordig is dat net andersom en woont 80 procent van de mensen in de 20 procent grootste plaatsen).
Waardoor die ook voor u als genealoog het interessantst zijn. Omdat de meeste van uw voorouders immers op het 'platteland' woonden en niet in de steden.
Ik wens u veel lees- en kijkplezier en houd mij uiteraard aanbevolen voor opmerkingen en aanvullingen.

Opmerkingen redactie

De **vet** weergegeven plaatsnamen verwijzen naar de opgenomen illustraties.
De foto van **Heveskes** is geplaatst worden met toestemming van Dick Veltman van De Oosterhoek.
Voor meer informatie over verdwenen plaatsen:zie het artikel *Verdwenen Nederzettingen* van Bert Stulp in GEM-februari 2015.◉

1 Viane lag ZO van Ouwerkerk, rond de weg Viane, aan de Oosterschelde. In 1840 had Viane 11 huizen met 80 inwoners, in 1947 nog maar 6 huizen met 23 inwoners.